

of education, in comparison with their organization and content with monitoring, were established in many European countries in 1980s. Knowledge and skills in situations that require the ability to generalize, reason, draw conclusions, make decisions and act productively. The author identifies three relatively independent stages, in which historians have made a significant evolution in the analysis of the main stages of reforming maritime education in Ukraine. First, it is the second half of the 1990s, when the work of researchers reflected the need to change higher education and the expansion of its international relations; secondly, the stage of radical reform of the domestic higher education system, when the idealization of Western educational standards was often found in the works of historians; third – the period of stabilization of forms and methods of reforming Ukrainian education in the second half of the 90s.

Key words: monitoring, maritime education, educational achievements, cadets, programmed control, marks, program, reports on educational work.

Дата надходження статті: 12.10.2020 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, доцент Рябуха І.М.

УДК 371.398

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi46.135>

Мамренко М. А.,
orcid.org/0000-0003-4434-6620

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ШКОЛА ЯК ПРЕДМЕТ ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті здійснено аналіз науково-педагогічної школи як предмета історико-педагогічного дослідження. Розглянуто основні підходи до визначення понять «наукова школа», «науково-педагогічна школа». Висвітлено методи дослідження наукової школи (метод теоретичного аналізу і синтезу, метод класифікації), подано перелік ознак науково-педагогічних шкіл (розробка нових оригінальних напрямків науки; спільність основних науково-дослідних завдань, які вирішуються науковою школою; спільність провідного принципу і методичного прийому вирішення поставленого науково-дослідного завдання; навчання молодих поколінь учених основам майстерності наукової творчості), проаналізовано основні аспекти діяльності науково-педагогічної школи (педагогічний, виробничий, культурологічний) з метою опису її сутнісних характеристик. Виділено специфічні риси у визначенні сутності науково-педагогічної школи. Виокремлено істотні ознаки, які дозволяють ідентифікувати наукову школу як явище (апробовані механізми в наступності, формування традицій, індивідуальний педагогічний стиль діяльності представників науково-педагогічної школи), а також розкрито основні її функції, а саме: виробництво наукових знань (дослідження і навчання); поширення наукових знань (комунікація); підготовка обдарованих вихованців (відтворення). Висвітлено специфічні принципи ефективної діяльності науково-педагогічної школи, схарактеризовано критерії та показники її сформованості для дотримання єдності підходів у визначенні сутності даного поняття, до яких належать: захист дисертації, наявність відкриттів, видання монографій, тощо. Визначено перспективи подальшого дослідження: з'ясування генези, розвитку і теоретико-методологічних засад науково-педагогічних шкіл у закладах вищої освіти Херсонщини.

Ключові слова: наукова школа, науково-педагогічна школа, науково-дослідна діяльність, дослідницький колектив.

Постановка проблеми. Поняття «науково-педагогічна школа» досі не має однозначного трактування. Наявні в соціологічній, психолого-педагогічній літературі дефініції досить суперечливі. Спектр явищ, які називають науково-педагогічною школою, нерідко необґрунтовано широкий, унаслідок чого науково-педагогічну школу іноді неможливо відрізнити від іншого типу наукового співтовариства або форми співпраці вчених. У наш час науково-педагогічна школа стала таким форматом в організації наукових досліджень, який дозволяє об'єднувати процеси науково-дослідної роботи і підготовки наукових кадрів. Але термін «науково-педагогічна школа», як і раніше, нерідко використовують для характеристики інших форм організації науково-дослідної роботи.

Аналіз досліджень. Науково-педагогічні школи як предмет історико-педагогічного дослідження вивчали сучасні українські (В. Андрущенко, С. Гончаренко, М. Лещенко, Н. Ничкало, О. Олексюк, О. Рудницька) і російські (К. Ланге, С. Микулинський, М. Ярошевський, Г. Кребер, Г. Штейнер) учені.

Мета статті – з'ясування поняття науково-педагогічної школи як предмета історико-педагогічного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Теоретичний аналіз досліджуваної проблеми у поєднанні з історичним підходом дозволяє виявити умови і чинники генези, формування і розвитку науково-педагогічної школи як явища. Генетичний підхід дозволяє зрозуміти, чому настільки розпливчастим є визначення науково-педагогічної школи. На різних історичних етапах становлення наукових інституційних форм сутність цього явища розглядалася з різних позицій. Історики генезису науки вважають, що явище науково-педагогічної школи формується як тип наукового співтовариства, особливий формат кооперації науково-дослідних робіт як однієї з основних організаційних форм підготовки молодих кадрів для науково-дослідної роботи, у вигляді зумовленої історично форми організації науково-дослідницької роботи груп учених, як спосіб виробництва і відтворення наукових знань. Змістовий аспект діяльності наукових співтовариств формується в певних соціокультурних умовах. Послідовники генетичного підходу вважають, що наукова школа як інституційне явище зародилася ще в епоху Античності. На початку XIX століття, як зазначає О. Рудницька, запровадження поняття «науково-педагогічна школа» було зумовлене становленням в Європі вищої освіти [8, с. 121]. З другої половини XIX – на початку XX століття відбувалося формування наукової картини світу за дисциплінарним принципом. Цей період став для вітчизняної науки початковим у формуванні науково-педагогічної школи в сучасному розумінні даного поняття. В. Андрущенко вказує, що вже у другій половині XIX століття терміни «напрямок», «школа» використовувалися як взаємодоповнюючі характеристики одного і того ж явища [1, с. 5]. Генетичний підхід позиціонує, що науково-педагогічні школи створюються там, де наука проникла досить глибоко і пустила коріння, – і це «коріння» може рости в різних напрямках.

Отже, явище науково-педагогічної школи визначається з позицій генетичного підходу як різновид науково-освітньої школи, яка, у свою чергу, є і різновидом наукової школи.

Наукова школа являє собою самобутнє колективне утворення, що ґрунтується на взаємному обміні знаннями, ідеями, творчою енергією та спільному інтересі до певної сфери науково-дослідницької роботи. Це не єдино можлива форма колективного характеру реалізації наукової діяльності, але, як правило, найрезультативніша. Тому наукова школа у вузькому значенні розуміється як дослідницький колектив. Уплив наукових шкіл на розвиток наукових співтовариств може поширюватися і за межі їх звичайної активності як просторово, так і в часі. У таких випадках наукові школи набувають характеристики наукових напрямків. У часовому аспекті стверджуються певні традиції, які можуть підтримувати нові покоління вчених.

З метою визначення сутнісних характеристик науково-педагогічної школи розглянемо, насамперед, основні аспекти діяльності наукової школи (табл. 1).

Таблиця 1

Основні аспекти діяльності наукової школи

Назва аспекту	Змістова характеристика
Педагогічний	Реалізується у визначенні змісту освіти для підготовки майбутніх учених. Зміст освіти майбутніх дослідників включає сформовані науковою школою провідні теорії та методичний інструментарій досліджень
Виробничий	Пропонується досліджувати наукову школу як генератор нових знань, у результаті чого відбувається кооперація і поділ трудової діяльності, форм організації процесу формування, передачі і втілення знань. Наукові школи реалізують функції, які властиві виробничій організації: у виробництві знання (дослідження), передачі знання (комунікації), вдосконаленні знання та наукової спільноти
Культурологічний	Наукові школи виступають в якості моделі в передачі поколіннями предметних блоків змісту (знання, вміння і навички), блоків культурних норм, системи ціннісних орієнтацій для наукової спільноти

Джерело: [9, с. 54].

Треба зазначити, що з позицій генетичного підходу явище науково-педагогічної школи реалізує генетичні зв'язки в пізнанні та освіті. К. Ланге виділяє функцію традиції щодо наукової діяльності, обґрунтовуючи це тим, що: через традицію здійснюється передача досвіду наукової діяльності; традиція постає як результат науково-дослідницької діяльності; традиція дозволяє соціалізувати особистість, долучати її до певних зразків наукової діяльності, які панують у традиції [4, с. 87].

У визначенні сутності науково-педагогічної школи можна виділити специфічні риси. Це явище сучасні дослідники часто ототожнюють з іншими формами організації науково-дослідницької діяльності: науково-освітня школа, наукова школа, дослідницька школа. С. Микулинський, М. Ярошевський, Г. Кребер, Г. Штейнер наголошують на необхідності диференціації цих організаційних форм науково-дослідної діяльності, оскільки поняття «науково-педагогічна школа» вони застосовують безпосередньо до характеристики наукової спільноти вищу, а педагогічна діяльність, на їхню думку, виступає як невід'ємна частина соціальної місії науково-педагогічної школи [10, с. 45]. Значущою сутнісною ознакою науково-педагогічної школи дослідниками визнається реалізація професійної педагогічної підготовки викладачів вишів. Таким чином, у цілому науково-педагогічна школа може визначатися, виходячи з критеріїв, які пропонуються для визначення сформованої науково-педагогічної школи, а додатковими критеріями можуть бути ті, що відображають педагогічну складову.

Під час аналізу наукових джерел ми побачили, що серед аспектів діяльності науково-педагогічної школи найбільш поширеними, як і для наукової школи, є педагогічний, виробничий, культурологічний (див. табл. 1).

Отже, науково-педагогічну школу можна визначити як структуру чітко вираженого спрямування активного наукового дослідження, результат якого презентується у форматі захищених кандидатських та докторських дисертацій, опублікованих монографій, підручників, наукових статей, публічних виступів, упроваджених у конкретний освітній процес і у виробничу практику, що очолюється визнаними вченими і фахівцями в даних наукових галузях, керівництво яких за темами наукового напрямку дозволяє готувати фахівців за програмами вишів і післядипломної професійної освіти, кадри вищої кваліфікації.

У науці пропонуються різні комбінації ознак науково-педагогічної школи. Наприклад, С. Гончаренко відзначає, що школа – це сукупність (співтовариство) людей; у кожній школі є своя сфера діяльності; школа виникає тільки тоді, коли здатна

продукувати щось оригінальне, що виділяє її з безлічі подібних спільнот; школа передбачає спадкоємність, передачу досвіду науково-дослідної роботи від одного покоління до іншого; спадкування стає можливим лише в результаті наявності як мінімум двох поколінь представників певної школи [2, с. 29].

Слід відзначити, що науково-педагогічна школа як форма організації науково-дослідницької діяльності має ті ж самі характеристики, які загалом характерні для наукової школи (табл. 2).

Таблиця 2

Характеристики науково-педагогічної школи як системи

Параметр характеристики	Зміст
Професор-наставник	Професор-наставник є засновником (представником) наукової школи для певної наукової галузі
Послідовники (учні)	Учні-послідовники об'єднані спільною метою наукової діяльності
Єдина програма (концепція) в підготовці учнів-послідовників	Єдина програма (концепція) підготовки учнів-послідовників для конкретного університету. Зміст програми має включати: обрану галузь наукових знань, підходи до освоєння науково-дослідницької роботи під науковим керівництвом досвідчених учених, супровід щодо оволодіння результативними формами організації освітнього процесу та методами викладання, навчання прийомам залучення до науково-дослідницької діяльності учнів і підтримка їх в оволодінні навичками науково-дослідної роботи

Джерело: [2].

Підсумовуючи інформацію таблиці 2, зауважимо, що науково-педагогічна школа як педагогічна система має обов'язкові характеристики, зокрема: засновник наукової школи, учні-послідовники, програма підготовки.

Резюмуючи огляд ознак науково-педагогічних шкіл, можна скласти основний перелік їх особливостей: наявність апробованих механізмів наступності; формування традицій; індивідуальний науково-педагогічний стиль діяльності представників школи. Таким чином, науково-педагогічна школа – це педагогічна система, що включає всі властиві їй атрибути.

Щодо критеріїв і показників сформованості наукової школи О. Олексюк відзначає, що вони фіксують об'єктивні передумови виникнення і процесу розвитку такої школи, а саме: наявність учених, що мають науковий авторитет, науково-дослідних об'єднань формального і неформального характеру; організація науково-дослідних конференцій і дискусій для фокус-груп та круглих столів, присвячених спеціалізованим темам; опублікування монографій, підручників, навчальних посібників, що забезпечує формування в даному науковому напрямі нового професійного знання; факт наявності магістерської програми, аспірантури та докторантури, захисту кандидатських і докторських дисертацій, наступності поколінь дослідників [7, с. 67]. Для дотримання єдності підходів у визначенні сутності наукової та науково-педагогічної шкіл можна обрати певні критерії та показники їх сформованості з числа запропонованих у дослідженні О. Олексюк (табл. 3).

Отже, проаналізувавши критерії та показники сформованості наукової школи, доходимо висновку, що для науково-педагогічної школи оптимальними серед них є, як мінімум, такі: захист кандидатських та докторських дисертацій; наявність наукового відкриття; опублікування результатів дослідження.

Критерії та показники сформованості наукової школи

Критерій	Показники
Захист докторської дисертації	Здійснення захисту докторських дисертацій послідовниками у напрямі досліджень засновника наукової школи
Захист кандидатської дисертації	Здійснення захисту значної кількості кандидатських дисертацій за напрямками і темами, які закладені засновниками наукової школи і першими учнями
Наявність наукового відкриття	Наявність наукового відкриття, яке досягнуто науковим колективом або окремим дослідником
Опублікування результатів дослідження	Опублікування монографій за напрямками і темами науково-дослідної роботи наукового колективу в центральному видавництві
Створення науково-виробничої структури	Створення й успішне функціонування на базі наукової школи науково-виробничої структури, яка демонструє високі результати на загальнонаціональному або міждержавному рівні
Вихід «продукції» наукової школи на широкий ринок	Науково-дослідні розробки наукової школи завоювали загальнонаціональний і світовий ринок (наукові напрямки гуманітарного характеру – філософія, соціологія, педагогіка, психологія, юриспруденція не передбачають виробничих структур, патентів і т.д. – ці опції підходять не для всіх науково-педагогічних шкіл)

Джерело: [7, с. 67].

Висновки. Здійснене дослідження дозволило уточнити визначення поняття «науково-педагогічна школа» як об'єднання науковців закладів вищої освіти, яке виконує такі функції, як продукування і поширення нового знання, і має потенціал щодо самовідтворення. Ознаки науково-педагогічної школи такі: розробка нових оригінальних напрямів науки; спільні основні науково-дослідні завдання, які вирішуються членами школи; наявність провідного принципу і методичного прийому щодо вирішення поставленого науково-дослідного завдання; навчання молодих поколінь учених основам майстерності наукової творчості. Фактори формування науково-педагогічної школи можуть бути наступні: накопичений рівень науково-дослідних знань, який дозволяє здійснити науково-дослідний прорив; наявність видатного лідера (основоположника наукової школи); актуалізовані суспільні очікування, які полягають у розвитку певного напрямку науково-дослідної роботи; сформований престиж науково-дослідницької діяльності як фактор у відборі послідовників науково-педагогічної школи; попит на результати науково-дослідної роботи; матеріальне забезпечення науково-дослідницької роботи. Критерії продуктивності діяльності науково-педагогічної школи: захист дисертацій, наявність відкриттів, видання монографій тощо. Ознаки кризи в роботі науково-педагогічних шкіл такі: формалізація дослідницької діяльності; бюрократизація і комерціалізація діяльності наукових шкіл; слабка інтеграція науково-педагогічних шкіл в освітню практику регіону; відсутність державного і соціального замовлення на регіональні науково-педагогічні школи.

Здійснений нами науковий пошук не є вичерпаним. Перспективою дослідження вважаємо розгляд генези і теоретико-методологічних засад науково-педагогічних шкіл у закладах вищої освіти Херсонщини.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко В. П. Науково-педагогічні пошуки молодих. *Вища освіта України: теоретичний та науково-методичний часопис*. Київ, 2002. № 4 (6). С. 5–7.

2. Гончаренко С. У. Наукові школи в педагогіці. Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи : зб. наук. пр. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. С. 27–43.
3. Зербино Д. Д. Научная школа как феномен. Київ : Наук. думка, 1994. 134 с.
4. Ланге К. А. Организация управления научными исследованиями. Ленинград : Наука, 1991. 248 с.
5. Лещенко М. П. Наукова школа академіка Івана Зязюна. Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи : зб. наук. пр. / за ред. В. Кременя, Т. Левицького. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. С. 259–269.
6. Ничкало Н. Г. Творча спадщина Вченого – народний скарб : Семен Устимович Гончаренко: бібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; [упоряд.: Н. А. Стельмах, Л. М. Айвазова; наук. ред. Л. М. Заліток; бібліогр. ред. Л. О. Пономаренко]. Київ : Нілан-ЛТД, 2013. 195 с.
7. Олексюк О. М. Феномен наукової школи у вищій мистецькій освіті. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. Київ, 2015. № 1–2. 124 с.
8. Рудницька О. П. Педагогіка загальна та мистецька : навч. посіб. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. 360 с.
9. Теорія і практика професійної майстерності в умовах цілежиттєвого навчання : колективна монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Рута, 2016. 400 с.
10. Школы в науке / ред.: С. Микулинский, М. Ярошевский, Г. Кребер, Г. Штейнер. Москва : Наука, 1997. 523 с.

References :

1. Andrushchenko, V. P. (2002). Naukovo-pedahohichni poshuky molodykh [Scientific and educational search for young people]. *Vyshcha osvita Ukrainy: teoretychnyi ta naukovo-metodychnyi chasopys*, 4 (6), 5–7 [in Ukrainian].
2. Honcharenko, S. U. (2012). Naukovi shkoly v pedahohitsi [Scientific schools in pedagogics]. *Stanovlennia i rozvytok naukovo-pedahohichnykh shkil: problemy, dosvid, perspektyvy: zb. nauk. pr. Zhytomyr*, 27–43 [in Ukrainian].
3. Zerbyno, D. D. (1994). *Nauchnaia shkola kak fenomen* [Science school as a phenomenon]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
4. Lange, K. A. (1991). *Organizatsiia upravleniia nauchnymi issledovaniiami* [Organization of research management]. Leningrad: Nauka [in Russian].
5. Leshchenko, M. P. (2012). Naukova shkola akademika Ivana Ziaziuna [Academician Ivan Zyazyun's scientific school]. *Stanovlennia i rozvytok naukovo-pedahohichnykh shkil: problemy, dosvid, perspektyvy: zb. nauk. pr.*, 259–269 [in Ukrainian].
6. Nychkalo, N. H. (2013). *Tvorcha spadshchyna Vchenoho – narodnyi skarb: Semen Ustymovych Honcharenko: bibliohr. pokazhch* [Creative heritage of the Scientist – a national treasure: Semen Ustymovych Honcharenko: a bibliographic guide]. Kyiv: Nilan-LTD [in Ukrainian].
7. Oleksiuk, O. M. (2015). Fenomen naukovoї shkoly u vyshchii mystetskii osviti [The phenomenon of scientific school in higher art education]. *Nepererovna profesiina osvita: teoriia i praktyka*, 1–2, 124 [in Ukrainian].
8. Rudnytska, O. P. (2005). *Pedahohika zahalna ta mystetska: navch. posib.* [General and artistic pedagogy: a textbook]. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan [in Ukrainian].
9. Dubaseniuk, O. A. (Ed.) (2016). *Teoriia i praktyka profesiinoi maisternosti v umovakh tsilezhytteivoho navchannia: kolektyvna monohrafiia* [Theory and practice of professional skills in the context of purposeful learning: a collective monograph]. Zhytomyr: Ruta [in Ukrainian].
10. Mikulinskii, S., Iaroshevskii, M., Kreber, G., & Shteiner, G. (Ed.) (1997). *Shkoly v nauke* [Schools in science]. Moskva: Nauka [in Russian].

Mamrenko M. A.,
orcid.org/0000-0003-4434-6620

THE SCIENTIFIC PEDAGOGICAL SCHOOL AS A SUBJECT OF HISTORICALLY EDUCATIONAL RESEARCH

The article accomplishes the theoretical analysis of scientifically educational school as a subject of historical and pedagogical research. The main approaches to the definitions by various scientists

to the terms “scientific school”, “scientifically pedagogical school” are analyzed. To clear up the research methods of scientific school (the method of theoretical analysis and synthesis; classification method, to show the list of characteristics of scientifically educational schools; the development of current original scientific directions; the community of the main research tasks which are solved by research school; the identity of the main principle and fundamental method according to research task; education of young generations of scientists on the basis of scientific creativity); the main aspects of the scientifically pedagogical school activity are analyzed (educational, productive, cultural) with the purpose to define their significant features. The specific treats in defining the nature of scientific school are established. The considerable differences that identify a science school as a phenomenon are made available (well-tested modalities in consistency, the development of patterns, individual pedagogical style of work of the representatives of the scientifically learning school); it is also refined its core functions such as manufacture of scientific knowledge (research and studying); distribution of scientific competence (communication); training of talented students (reproduction). The specific principles for the effective operation of the scientific school were clarified, the criteria and indicators for the formation of this neoplasm to meet, which belong to the defence of thesis, the existence of discoveries, the publishing of monograph reports etc. Prospects for further study of the topic are the following: consideration of theoretical and methodological items of the genesis of scientifically pedagogical schools at universities.

Key words: scientific school, scientifically educational school, research activity, research team.

Дата надходження статті: 13.10.2020 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, доцент Примакова В. В.

УДК 378.141

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi46.138>

Сотер М. В.*,

orcid.org/0000-0002-4626-0137

НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ (ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)

Статтю присвячено дослідженню новітніх тенденцій іншомовної підготовки майбутніх фахівців у технічних закладах вищої освіти України (початок ХХІ століття).

Підкреслено роль «Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання» у перебудові національних стандартів іншомовної підготовки.

Акцентовано, що інтегроване навчання спеціальності та іноземної мови, яке ґрунтується на вивченні фахових дисциплін у нерозривній єдності з опануванням іноземної мови й залученні внутрішньо-дисциплінарних та міждисциплінарних зв'язків, є необхідністю й істотно новим кроком щодо поліпшення й модернізації іншомовної підготовки здобувачів технічних закладів вищої освіти. Це дозволить адаптувати майбутніх фахівців до подальшої професійної діяльності, сприятиме їхній конкурентоспроможності й успішному функціонуванню на міжнародному ринку праці. Наголошено, що імплементація інтегрованого навчання спеціальності й іноземної мови в освітній простір технічного закладу вищої освіти посилює практичний компонент іншомовної підготовки.

Зазначено, що сучасні реалії іншомовної підготовки орієнтовані на залучення інноваційних методів і підходів до навчання, що ґрунтуються на взаємодії здобувачів освіти, сприяють моделюванню майбутньої фахової діяльності. Звернуто увагу на потребу переорієнтації освітнього процесу на особистість майбутнього фахівця, студентоцентризм.

* © Сотер М. В.